

Hemşirelik Öğrencilerinin Empati ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Investigation of the Relationship between Empathy and Burnout Levels of Nursing Students

Nuray Turan¹ , Hatice Kaya¹ , Aysel Özşaban¹ , Gülsün Özdemir Aydın² , Kübra Özçelik¹ ,
Eda Güneş¹

DOI: 10.26650/FNJN404701

ORCID IDs of the authors: N.T. 0000-0002-8362-3427; H.K. 0000-0002-8427-0125; A.Ö. 0000-0002-8739-8829; G.Ö.A. 0000-0003-0550-3195; K.Ö. 0000-0003-4144-4831; E.G. 0000-0002-1659-9113

¹İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, İstanbul, Türkiye

²Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Tekirdağ, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Nuray Turan,
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: nkaraman@istanbul.edu.tr
nuray_karaman@yahoo.com

Geliş tarihi/Date of receipt: 12.03.2018

Kabul tarihi/Date of acceptance: 05.03.2019

Cite this article as: Turan, N., Kaya, H., Özşaban, A., Özdemir-Aydın, G., Özçelik, K. ve Güneş, E. (2019). Investigation of the relationship between empathy and burnout levels of nursing students. *FNJN Florence Nightingale Journal of Nursing*, 27(2), 119-132.
<https://doi.org/10.26650/FNJN404701>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

ÖZ

Amaç: Bu araştırma, hemşirelik öğrencilerinin empati ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla planlandı.

Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel türde gerçekleştirilen araştırmanın evrenini bir Hemşirelik Fakültesi'nde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 1294 öğrenci; örneklemini ise; tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenen 290 hemşirelik öğrencisi oluşturdu. Veriler, "Yapılandırılmış Soru Formu", "Empatik Beceri Ölçeği B-Formu" ve "Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu" kullanılarak toplandı. Araştırmanın yürütüleceği fakülteden yazılı izin ve Etik Kurul'dan etik onay alındı. Veri analizi, SPSS 21.00 programında, tanımlayıcı ve önemlilik analizi kullanılarak yapıldı.

Bulgular: Öğrencilerin %84.1'i kız, yaş ortalaması 20.28±1.47 yıldır. Empatik Beceri Ölçeği B-Formu puan ortalaması 143.86±23.93; Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu alt boyutları puan ortalamaları ise tükenmede 15.11±4.69, duyarsızlaşmada 9.34±3.62, yetkinlikte ise 12.78±2.67 olduğu saptandı. Öğrencilerin Empatik Beceri Ölçeği puanı ile Maslach Tükenmişlik Envanteri Duyarsızlaşma alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde negatif bir ilişki bulunmaktadır (p<0.05).

Sonuç: Hemşirelik öğrencilerinin tükenmişlik ve empati becerilerinin orta düzeyde olduğu ve bazı sosyo-demografik özelliklerin empati ve tükenmişlik düzeylerini etkilediği belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Empati, hemşirelik eğitimi, hemşirelik öğrencileri, tükenmişlik

ABSTRACT

Aim: This research was designed to determine the relationship between empathy and burnout levels of nursing students.

Method: The population of this descriptive and cross-sectional research consisted of 1294 students studying at a Nursing Faculty in the 2016-2017 academic year and the sampling consisted of 290 nursing students who were selected by the stratified random sampling method. Data were collected using the "Structured Question Form", the "Empathic Skill Scale B-Form" and the "Maslach Burnout Inventory-Student Form". Written permission and ethical approval were obtained from the faculty where the research would be conducted. Data analysis was performed using the descriptive and significance analysis in the SPSS 21.00 program.

Results: 84.1% of the students were female, and the average age was 20.28±1.47. It was determined that the mean score of the Empathic Skill Scale B-Form was 143.86±23.93, and that the mean scores of the sub-dimensions of the Maslach Burnout Inventory-Student Form were 15.11±4.69 in burnout, 9.34±3.62 in depersonalization, and 12.78±2.67 in competency. There is a statistically significant relationship between the Empathic Skill Scale score of nursing students and the Depersonalization sub-dimension score of the Maslach Burnout Inventory (p<0.05).

Conclusion: It was determined that the burnout and empathy skills of nursing students were at a moderate level and that some socio-demographic characteristics affected their empathy and burnout levels.

Keywords: Burnout, empathy, nursing education, nursing students

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Empathy is one of the most important dimensions of nursing care (Dökmen, 2008). The characteristics that motivate the nurse to help the patient and that enable her to understand the patient objectively are emphatic tendency and skills, and these characteristics are expected to be developed in nursing students. The development of these skills, which have great importance in nursing, can be primarily achieved during university education (Duman & Acaroğlu, 2014). However, the studies conducted also show that nursing students experience burnout while they are still students. Considered from this point of view, the presence of burnout in nursing students before starting their professional life may reach a much more serious level along with negative working conditions and problems to be added in their professional life in the future (Hansen, Sverke & Naswall, 2009). It is thought that these problems can be reduced and a better quality care can be provided with the development of empathy skills in nursing students.

Aim: This research was designed to determine the relationship between empathy and burnout levels of nursing students.

Method: The population of this descriptive and cross-sectional research consisted of 1294 students studying at a Nursing Faculty in the 2016-2017 academic year, and the sampling consisted of 290 nursing students who were selected by the stratified random sampling method. Data were collected using the "Structured Question Form", the "Empathic Skill Scale B-Form (ESS)" and the "Maslach Burnout Inventory-Student Form (MBI-SF)". Written permission was obtained from the faculty where the research would be conducted, and ethical approval was obtained from Istanbul University Faculty of Dentistry Clinical Research Ethics Committee (dated 28.12.2016 and numbered 144). After approval from the institution and the ethics committee, necessary for the implementation of the research, was obtained, the collection of research data was initiated. After the students who agreed to participate in the research were informed about the aim, content and scope of the research and what was expected from them, the data were collected using the face-to-face interview method. In the evaluation of the study data, the Student t-test for the evaluation between the two groups and the One way ANOVA test for the evaluation between more than two groups were used, in addition to descriptive statistical methods (mean, standard deviation, frequency) in the SPSS 21.00 program.

Results: It was determined that the average age of the students was 20.28 ± 1.47 (min.:17-max.:24) years, 84.1% of them were female, 99.7% of them were single, 82.1% of them had a nuclear family type, 54.5% of them were living with their family, 91% of them had an income to meet the expenses, and 11.4% of them were working in a job. While 58.3% of the students stated that they voluntarily chose nursing, 22.1% of them stated that they were thinking of quitting nursing. The Empathic Skill Scale scores of nursing students ranged from 90 to 210, the mean score was determined to be 143.86 ± 23.93 . It was seen that the Burnout sub-dimension scores of the Maslach Burnout Inventory-Student Form ranged from 5 to 25 and its mean score was 15.11 ± 4.69 , the Depersonalization sub-dimension scores ranged from 4 to 20 and its mean score was 9.34 ± 3.62 , and the Competency sub-dimension scores ranged from 6 to 20 and its mean score was 12.78 ± 2.67 . There is a statistically significant negative relationship between the Empathic Skill Scale score of the students and the Depersonalization sub-dimension score of the Maslach Burnout Inventory-Student Form ($r: -0.151$, $p < 0.05$). It was determined that there were statistically significant differences between the Empathic Skill Scale according to students' age, grade, number of siblings and the status of working in a job while preparing for the university entrance exam and the

Burnout, Depersonalization and Competency sub-dimensions of the Maslach Burnout Inventory-Student Form according to gender, age, grade, income status, voluntary choice of the profession, the status of considering profession appropriate for themselves, and the status of quitting nursing ($p<0.05$).

Conclusion: It was determined that the burnout and empathy skills of nursing students were at a moderate level and that socio-demographic characteristics and nursing education affected their empathy and burnout levels. According to this result, it can be seen that students who gain the skill of empathy, which is the most basic element of communication, during nursing education may be at a lower risk of burnout. In this context, it is recommended that nursing education and curriculum be reviewed for the acquisition of empathy skills and the prevention of burnout.

GİRİŞ

Empati, insan sağlığı ile ilgili alanlarda çalışanların başarılı ve etkin hizmet sunmalarında rol oynayan önemli iletişim becerilerinden biridir (Duman ve Acaroğlu, 2014). Empati anlamak, yaşamak, uygulamak ve öğretmek için tartışmalı ve karmaşık bir kavramdır (Williams ve Stickley, 2010). Bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine "empati" denir (Dökmen, 2008). Empati, günlük yaşamın hemen her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir (Uygun, 2006). Empati özellikle, insan sağlığı ile ilgili alanlarda çalışanların başarılı olmalarında rol oynar (Kaya, Aştı, Acaroğlu, Kaya ve Şendir, 2006).

Hemşirelik insan-insana ilişkileri en yoğun yaşayan sağlık profesyonellerinden biridir. Hemşire ve sağlıklı / hasta birey arasında etkili iletişim, bakımın kalitesini belirleyen önemli bir noktadır. Hemşire temel sorumluluğu olan yardım etme eyleminde gerçekleştirdiği bakım işlevlerini, sağlıklı/hasta birey ile kurduğu ilişki yoluyla yerine getirmektedir (Duman ve Acaroğlu, 2014). Bakım, sağlıklı/hasta birey hakkında sorumlu hissederek gereksinimlerinin karşılandığından emin olunması olarak tanımlanır. Bu, sağlıklı/hasta bireyin ve ailesinin sağlık sorunları hakkında bir anlayışın yanı sıra bireyin psikolojik, fiziksel ve sosyal rahatlığını geliştirmeye çalışmayı gerektirir. Aynı zamanda, destekleyici bir ilişki kurmak için uygun bir şekilde iletişim kurmak anlamına da gelir (Watson, 2002). Bu nedenle, etkili iletişim empatiden ayrılmaz ve aynı zamanda başkasının duygularını sanki kendine ait gibi hissetme ve anlama kapasitesi sayesinde bilişsel yönler duygusal ve motivasyonel boyutlarla birlikte gelmektedir (Cunico, Sartori, Marognolli ve Meneghini, 2012).

Empati becerisi, hemşireliğin duyuşsal alanını oluşturur. Empati, eğitim ve uygulama yoluyla öğrenilebilen bir beceri olarak düşünülmektedir (Bas-Sarmiento, Fernández-Gutiérrez, Baena-Baños ve Romero-Sánchez, 2017). Bu nedenle, empati becerilerinin öğrenilmesi öncelikle eğitim süreci içinde gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte; öğrencilerin gerek kuramsal dersler, gerekse uygulamalar sırasında kendine güven ve saygılarının artması, kişisel ve mesleki yönden gelişmeleri hedeflenmektedir (Tutuk, Al ve Doğan, 2002). Hemşirelik sanatının da önemli bir boyutunu oluşturan ve birbirini tamamlayan bu beceriler, meslek adaylarına temel eğitimleri sırasında kazandırılmalı ve uygulamalar ile geliştirilmelidir (Duman ve Acaroğlu, 2014; Tutuk ve ark., 2002).

Yapılan araştırmalar henüz öğrencilik aşamasında iken, sağlıklı / hasta birey ve ailesine empatik yaklaşamama, etkili iletişim kuramama nedeni ile öğrenci hemşirelerde uygulamalarını eksik yapma duygusu geliştiği ve bu durumun tükenmişliğe götüren temel nedenlerden biri olarak görüldüğü belirtilmektedir (Watson ve ark., 2008). Literatürde tükenmişliğin, uzun bir zaman dilimini aşmış durumlarında aşırı taleplere duygusal olarak reaksiyon gösteren fiziksel, duygusal ve zihinsel bir tükenmişlik durumu olduğu sonucuna varılmıştır (Hansen, Sverke ve Naswall, 2009; Kaya ve Arıöz, 2014; Kaya, Kaya, Ayık-Saliye ve Uygur, 2010).

Türkiye'de eğitim-öğretim süreci, sınavların yoğun olduğu bir sisteme dayanmaktadır. Bu nedenle, bu öğretim kademelerinde bulunan öğrenciler için kariyerlerini planlamaları oldukça sıkıntılı ve stresli bir hal almaktadır. Öğrencilik bir meslek olarak değerlendirilmemesine karşın, çeşitli akademik sorumluluklarının bulunması, sınavlardan başarılı olma, sağlıkla ilgili alanlarda çalışan öğrencilerin hastane ortamında yoğun olarak bulunmaları ve mesleki uygulama yapmaları, bakımda sorumluluk alma,

Tablo 1. Örnekleme alınacak öğrenci sayısının belirlenmesi

Tabaka numarası (i)	Sınıf	Öğrenci sayısı (Ni)	Tabaka ağırlığı (Ni/N=ai)	Örnekleme girecek öğrenci sayısı (ni=ai x n)
1	1. sınıf	329	329/1289=0.25	0.25x296=74
2	2. sınıf	307	307/1289=0.23	0.23x296=68
3	3. sınıf	307	307/1289=0.23	0.23x296=68
4	4. sınıf	351	351/1289=0.27	0.27x296=80
Toplam			1	290

kişilerarası ilişkiler gibi nedenlerle yoğun stres durumları ile karşı karşıya kalırlar. Bu uygulamalar öğrencilerin mesleki en temel aktivitelerini oluşturduğundan "iş" olarak tanımlanabilmekte ve "iş"e eşit bir anlam ifade etmekte; insan merkezli çalışan meslek gruplarında görülen tükenmişlik öğrenciler için de risk oluşturmaktadır (Aydın, Akay ve Baydemir, 2017; Çapri ve Sönmez, 2013). Tükenmişlik hali, bu bireylerde duygusal yorgunluğa sebep olmakta ve bireylerde başarı oranını da düşürmektedir (Kaya ve Anöz, 2014). Bu açıdan değerlendirildiğinde, hemşirelik öğrencilerinin meslek yaşamına başlamadan tükenmişlik yaşamaları, daha sonraki meslek yaşamında eklenecek olumsuz çalışma koşulları ve sorunlarla çok daha ciddi bir boyuta ulaşabilmektedir (Kaya ve Anöz, 2014). Son yıllarda üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeyinin birçok farklı değişken açısından incelendiği göze çarpmaktadır. Ancak empati ve tükenmişlik ilişkisini gösteren araştırmalar sınırlıdır. Bu nedenle bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin empati ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla planlandı.

Araştırma Soruları

1. Öğrencilerin empati ve tükenmişlik düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin empati ve tükenmişlik düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
3. Öğrencilerin bireysel özelliklerine göre empati ve tükenmişlik düzeyleri arasında farklılık var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma, tanımlayıcı ve kesitsel türde planlandı ve uygulandı.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, İstanbul'da bir Hemşirelik Fakültesi'nde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören toplam 1294 öğrenci, örneklemini ise evreni bilinen örneklem hesaplama formülü (%95 güven aralığı, %5 hata payı, %50 görülme sıklığı) kullanılarak belirlenen 290 öğrenci oluşturdu. Örnekleme alınacak öğrenciler, tabakalı rastgele örnekleme yöntemi (tabaka ölçütü olarak öğrencilerin eğitim gördüğü sınıflar kullanıldı) ile belirlendi. Saptanan alt tabakalardan örneklemler rastlantısal sayılar tablosu kullanılarak seçildi (Tablo 1).

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada öğrencilerin bireysel özelliklerini değerlendirmek amacıyla Yapılandırılmış Soru Formu, Empatik Beceri Ölçeği B-Formu (EBÖ) ve Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF) kullanılarak toplandı.

Yapılandırılmış Soru Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan form iki bölümden oluştu. Birinci bölümde; kişisel bilgiler yer almakta olup, öğrencilerin cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, sınıfı, aile tipi, kardeş sayısı,

gelir durumu, yaşanan yer ve herhangi bir işte çalışma durumuna ait sorulardan oluştu. İkinci bölümde ise, hemşirelik mesleğini isteyerek seçme, kendine uygun görme ve hemşireliği bırakmayı düşünme durumuna ilişkin sorular yer aldı. Form, toplam 15 sorudan oluştu.

Empatik Beceri Ölçeği (EBÖ)-B Formu: EBÖ, Dökmen tarafından Aşamalı Empati Sınıflaması'na dayandırılarak 1988 yılında geliştirilmiştir. Daha çok empatinin bilişsel bileşenini değerlendiren bu ölçek; insanların günlük yaşamda spontan olarak sergiledikleri empatik tepkileri belirlemek ve empati kurma becerisini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. EBÖ, A ve B formlarından oluşmaktadır. A formunda ölçeğin değerlendirmesinin nasıl yapılacağı açıklanmaktadır. B formunda ise günlük yaşam ile ilgili kısa paragraflarla ifade edilmiş altı ayrı psikolojik sorun ve bu sorunların her biri için birer cümlelik 12 farklı tepki bulunmaktadır (Tepkilerden bir tanesi anlatılan psikolojik sorunla ilgisizdir ve araştırma kapsamına alınan kişilerin dikkatini kontrol etmek için konulmuştur). Ölçeğin uygulandığı kişiler, psikolojik sorunla ilgisiz olan tepki cümlelerinden toplam 5 tanesini işaretlediğinde tepki cümlelerini yeterince dikkatli okumadıkları gerekçesiyle değerlendirme dışı bırakılırlar. Uygulayıcıdan, ölçekteki kısa paragraflarla ifade edilen 6 psikolojik sorunun her biri için 4 empatik tepki cümlesini seçmesi istenir ve toplam olarak 24 tepki cümlesi elde edilir. Seçilen her bir empatik cümleye A formunda belirtilen standart puanlara bakılarak bir puan verilir. Ölçekten, toplam olarak en yüksek 219, en düşük 41 puan alınabilir ve yüksek puan yüksek empati becerisini gösterirken, düşük puan düşük empati becerisini gösterir (Dökmen, 1988).

Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu (MTE-ÖF): Araştırmada, Schaufeli

ve ark. (2002) tarafından geliştirilen; Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan "Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu" (MTE-ÖF) kullanılmıştır. Maslach Tükenmişlik Envanteri-Genel Formu'nun (Schaufeli ve ark., 1996) öğrenciler için uyarlanmış hali olan MTE-ÖF 16 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve yetkinlik şeklinde üç alt ölçekten oluşmaktadır. Tükenme, diğer bireylerle iletişimden kaynaklanan taleplerden ötürü duygusal kaynakların tükenmesi, duyarsızlaşma bireyin yaptığı işe yönelik idealist duygularını ve ilgisini kaybetmesi, işi gereği etkileşime girmesi gereken bireylere karşı negatif, vurdumduymaz ve katı tavırlar sergilemesi, yetkinlik hissinde azalma ise, bireyin kendisini negatif değerlendirme eğiliminde olması olarak açıklanabilir (Çapri, Gündüz ve Gökçakan, 2011). MTE-ÖF Tükenme alt ölçeği 5 maddeden, duyarsızlaşma alt ölçeği 5 maddeden ve yetkinlik alt ölçeği ise toplam 6 maddeden oluşmaktadır. MTE-ÖF'nin tükenme boyutunun maddeleri; ders taleplerinin neden olduğu çeşitli yorgunluk ve sıkıntı durumlarını, duyarsızlaşma maddelerini öğrencinin derslerinden zihinsel olarak uzaklaşma durumlarını ve yetkinlik maddelerini öğrencilerin akademik başarı durumlarını işaret edecek bir biçimde oluşturulmuştur (Çapri ve ark., 2011). Ölçek maddeleri "1 hiçbir zaman" ve "5 her zaman" biçiminde puanlanmaktadır. Tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerindeki yüksek puan, yetkinlik (ters puanlanmaktadır) alt ölçeğindeki düşük puan tükenmişliği göstermektedir. Puanlamada, her bir kişi için üç ayrı tükenmişlik puanı hesaplanmaktadır (Gündüz, Çapri ve Gökçakan, 2012). Bu çalışma için MTE-ÖF ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) 0.722 olarak saptanmıştır.

Araştırmanın uygulanabilmesi için gerekli olan kurum izni ve etik kurul onayı alındık-

tan sonra araştırma verilerinin toplanmasına başlandı. Araştırmanın amacı, içeriği, kapsamı ve kendilerinden ne beklediği açıklandıktan sonra araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler ile yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak veriler toplandı. Veriler, öğrencilerin eğitim-öğretim ders saatleri dışında, serbest zamanlarda araştırmacılar tarafından toplandı.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için IBM SPSS (IBM Statistical Package for Social Sciences Corp.; Armonk, NY, ABD) 21.0 paket programı kullanıldı. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro Wilks testi ile değerlendirildi ve verilerin normal dağılıma uygunluk gösterdiği saptandı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (ortalama, standart sapma, frekans) yanı sıra iki grup arası değerlendirmelerde Student t testi, ikiden fazla grup arası değerlendirmelerde ise Tek Yönlü ANOVA testi kullanıldı. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptamak amacıyla Tukey HSD testi kullanıldı. Ölçek puanları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde Pearson Korelasyon Analizi kullanıldı. Anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için araştırmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin alındıktan sonra, İstanbul Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Tarih: 28.12.2016, Sayı: 144) onay alındı. Bununla birlikte; araştırmaya katılan öğrencilere araştırmanın amacı, planı, süresi ve kendilerinden ne beklenildiği, elde edilen verilerin nasıl ve nerede kullanılacağı "Gönüllü Bilgilendirme Formu" aracılığı ile açıklanarak isteklilik ve gönüllülük ilkesi ışığında, araştırmaya katılmaları için bilgilendirilmiş yazılı izin alındı. Ölçeklerin kullanılabilmesi için ölçeği geliştiren araştırmacılar tarafından izin alındı.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma bulguları, bir hemşirelik fakültesinde 2016-2017 öğretim yılında öğrenim gören öğrenciler ile sınırlıdır. Bu nedenle tüm hemşirelik öğrencilerine genellenemez.

BULGULAR

Hemşirelik Öğrencilerinin Bireysel Özellikleri

Öğrencilerin %84.1'inin kız, %59'unun 20 yaş ve altında ve yaş ortalamasının 20.28 ± 1.47 yıl olduğu belirlendi. %99.7'sinin bekar, %27.6'sının 4.sınıf öğrencisi, %82.1'inin aile tipinin çekirdek aile olduğu ve %54.5'inin ailesi ile yaşadığı, %41'inin 2 kardeşe sahip olduğu ve %91'inin gelirinin giderini karşıladığı ve %11.4'ünün şu anda herhangi bir işte çalıştığı görüldü. Ayrıca öğrencilerin %58.3'ünün hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiği, %73.4'ünün hemşirelik mesleğini kendisine uygun gördüğü ve %22.1'inin hemşirelik mesleğini bırakmayı düşündüğü saptandı (Tablo 2).

Öğrencilerin Empati Beceri ve Tükenmişlik Düzeyleri

Tablo 3'e göre, hemşirelik öğrencilerinin EBÖ puanları 90 ile 210 arasında değişmekte olup, ortalaması 143.86 ± 23.93 olarak belirlendi. MTE-ÖF Ölçeği alt boyutları incelendiğinde; tükenme alt boyutu puanları 5 ile 25 arasında değişmekte olup, ortalaması 15.11 ± 4.69 ; duyarsızlaşma alt boyutu puanları 4 ile 20 arasında değişmekte olup, ortalaması 9.34 ± 3.62 ; yetkinlik alt boyutu puanları 6 ile 20 arasında değişmekte olup, ortalaması 12.78 ± 2.67 olarak saptandı (Tablo 3).

Öğrencilerin Empati Beceri ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki

Hemşirelik öğrencilerinin EBÖ puanları ile MTE-ÖF ölçeği Duyarsızlaşma alt boyutu puanları arasında negatif yönde istatistiksel

Tablo 2. Hemşirelik öğrencilerinin bireysel özellikleri (n=290)

		n	%
Cinsiyet	Kız	244	84.1
	Erkek	46	15.9
Yaş (yıl)	≤20	171	59.0
	>20	119	41.0
Yaş ortalaması (yıl)	Min-Maks. Ort±SS	17-24	20.28±1.47
Medeni durum	Evli	1	0.3
	Bekar	289	99.7
Sınıf	1.Sınıf	74	25.5
	2.Sınıf	68	23.4
	3.Sınıf	68	23.4
	4.Sınıf	80	27.6
Aile tipi	Çekirdek aile	238	82.1
	Geniş aile	44	15.2
	Parçalanmış aile	8	2.8
Kardeş sayısı	1	21	7.2
	2	119	41.0
	3	73	25.2
	4 ve üzeri	77	26.6
Gelir durumu	Gelir gideri karşılıyor	264	91.0
	Gelir gideri karşılamıyor	26	9.0
Yaşanılan yer	Yalnız kirada	7	2.4
	Aile ile	158	54.5
	Arkadaşlar ile	25	8.6
	Yurtta	85	29.3
	Akraba	11	3.8
	Diğer	4	1.4
Şu anda bir işte çalışma	Evet	33	11.4
	Hayır	257	88.6
Hemşirelik mesleğini isteyerek seçme	Evet	169	58.3
	Hayır	121	41.7
Hemşirelik mesleğini kendine uygun görme	Evet	213	73.4
	Hayır	77	26.6
Hemşireliği bırakmayı düşünme	Evet	64	22.1
	Hayır	226	77.9

Min.-Maks.: minimum-maksimum; Ort.: ortalama; SS: standart sapma

olarak anlamlı düzeyde bir ilişki bulundu ($r: -0.151$, $p < 0.05$). Öğrencilerin EBÖ puanları ile MTE-ÖF ölçeği Tükenme, yetkinlik alt boyut puanları arasında ilişki saptanmadı ($r: -0.106$, $p > 0.05$; $r: 0.001$, $p > 0.05$) (Tablo 4).

Öğrencilerin Bireysel Özelliklerine Göre Tükenmişlik ve Empati Düzeyleri

Tablo 5'e göre öğrencilerin bireysel özelliklerine göre tükenmişlik ve empati düzeyleri incelendiğinde; erkek öğrencilerin, EBÖ puan ortalaması 140.24 ± 22.65 (min.-max.: 107-198) olmakla birlikte, cinsiyet açısından EBÖ puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmadı ($p > 0.05$). Erkeklerin MTE-ÖF duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalamasının, kızlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı ($p < 0.05$). 20 yaş ve üzerinde olan öğrencilerin EBÖ ve MTE-ÖF Duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalamaları, 20 yaş altında olanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi ($p < 0.01$; $p < 0.01$) (Tablo 5).

1. ve 2. sınıf öğrencilerinin ($p < 0.01$; $p < 0.01$) EBÖ puan ortalaması, 3. ve 4. sınıftakilerden ($p < 0.01$; $p < 0.01$) anlamlı şekilde düşük olduğu; tükenmişlik alt boyutu puan ortalamaları açısından ise, 1. sınıftaki öğrencilerin tükenmişlik alt boyutu puan ortalaması, 2. sınıf ($p < 0.05$), 3. sınıf ($p < 0.05$) ve 4. sınıftakilerden ($p < 0.05$) anlamlı şekilde düşük olduğu görüldü. Sınıflar arasında duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalamaları incelendiğinde; 1. sınıftakilerin duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalaması, 2. sınıf ($p < 0.01$) ve 4. sınıftakilerden ($p < 0.01$) anlamlı şekilde düşük olduğu belirlendi (Tablo 5).

Bir kardeşi olanların EBÖ puan ortalaması, 2 kardeşi ($p < 0.01$), 3 kardeşi ($p < 0.01$) ve 4 ve üzeri kardeşi ($p < 0.01$) olanlardan anlamlı şekilde yüksek saptandı (Tablo 5).

Geliri giderini karşılamayan öğrencilerin duyarsızlaşma ve yetkinlik alt boyutu puan ortalamaları, geliri giderini karşılayanlardan

Tablo 3. Hemşirelik öğrencilerinin EBÖ ve MTE-ÖF puan ortalamaları (n=290)

Ölçekler	Potansiyel dağılım	Ort.±SS	Medyan		
EBÖ	41-219	90-210	143.86±23.93	142	
MTE-ÖF	Tükenme	5-25	5-25	15.11±4.69	14
	Duyarsızlaşma	4-20	4-20	9.34±3.62	9
	Yetkinlik	4-20	6-20	12.78±2.67	13

EBÖ: Empatik Beceri Ölçeği; MTE-ÖF: Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu; Min-Maks.: minimum-maksimum; Ort.: ortalama; SS: standart sapma

Tablo 4. Hemşirelik öğrencilerinin EBÖ ve MTE-ÖF puanlarını arasındaki ilişki

MTE-ÖF	EBÖ	
	r	p
Tükenme	-0.106	0.072
Duyarsızlaşma	-0.151	0.011*
Yetkinlik	0.001	0.990

EBÖ: Empatik Beceri Ölçeği; MTE-ÖF: Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu; Pearson Korelasyon Analizi, *p<0.05.

istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi (p<0.05; p<0.05) (Tablo 5).

Hemşirelik mesleğini isteyerek seçmeyenlerin tükenme, duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalamaları, isteyerek seçenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p<0.01; p<0.01). Hemşirelik mesleğini isteyerek seçenlerin ise, yetkinlik alt boyutu puan ortalaması, isteyerek seçmeyenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi (p<0.05) (Tablo 5).

Hemşirelik mesleğini kendine uygun görmeyenlerin tükenme, duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalamaları, mesleği kendine uygun görenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p<0.01; p<0.01). Hemşirelik mesleğini kendine uygun görenlerin yetkinlik alt boyutu puan ortalaması ise, mesleği kendine uygun görmeyenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi (p<0.01) (Tablo 5).

Hemşirelik mesleğini bırakmayı düşünenlerin tükenme alt boyutu puan ortalaması, bırakmayı düşünmeyenlerden istatistiksel ola-

rak anlamlı düzeyde yüksek bulundu (p<0.01). Hemşirelik mesleğini bırakmayı düşünmeyenlerin duyarsızlaşma ve yetkinlik alt boyutu puan ortalamaları, bırakmayı düşünenlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptandı (p<0.01; p<0.01) (Tablo 5).

TARTIŞMA

Bu çalışma hemşirelik öğrencilerinin empati ve tükenmişlik düzeylerini ve arasındaki ilişkiyi değerlendirmektedir. Öğrencilerin empati becerileri ölçeği toplam puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu saptandı. Empati, etkileşim ve ilişkiler temelinde sosyal-duyuşsal bir boyuttur. Empati, diğer insanı kabul etmek için bir iç alan yaratmak, paylaşmak ve yaratmak demektir; dolayısıyla onlara yalnız olmadıkları, anlaşıldıklarını hissetmelerine yardımcı olmaktadır (Cunico ve ark., 2016). Empati, eğitim ve uygulama yoluyla öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir yetenek veya beceri davranışı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle lisans eğitim yıllarında hemşirelik öğrencilerine hastalarıyla empatik ilişkilerin önemi öğretilmekte ve temel iletişim becerileri kazanmaları beklenmektedir (Dökmen, 1997). Yapılan çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim, empatik beceri puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir (Arifoğlu ve Razi, 2011; Ay, 2006; Özyazıcıoğlu, Aydınoğlu ve AYTEKİN, 2009; Sabancıoğulları, Kelleci, Doğan ve Gölbaşı, 2007). Araştırmanın bu bulgusu, hemşirelik öğrencilerinde empa-

Tablo 5. Hemşirelik öğrencilerinin bireysel özelliklerine göre EBÖ ve MTE-ÖF puanlarının değerlendirilmesi (n=290)

Sosyo-demografik özellikler		n	EBÖ	Tükenmişlik	Duyarsızlaşma	Yetkinlik
			Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Cinsiyet	Kız	244	144.55±24.15	15.14±4.70	9.14±3.66	12.80±2.57
	Erkek	46	140.24±22.65	14.93±4.68	10.43±3.22	12.70±3.19
	t		1.120	0.277	-2.244	0.200
	p		0.264	0.782	0.026*	0.842
Yaş (yıl)	≤20	171	139.91±22.19	14.91±4.71	8.84±3.54	12.72±2.61
	>20	119	149.55±25.26	15.40±4.65	10.08±3.61	12.87±2.76
	t		-3.437	-0.888	-2.908	-0.458
	p		0.001**	0.375	0.004**	0.647
Sınıf	1. sınıf	74	135.19±18.11	13.36±4.69	7.82±3.32	13.14±2.66
	2. sınıf	68	137.56±20.65	15.71±4.41	9.84±3.51	12.40±2.72
	3. sınıf	68	151.26±27.25	16.00±4.54	9.10±3.18	12.51±2.39
	4. sınıf	80	150.95±24.45	15.46±4.70	10.54±3.85	13.00±2.84
	F		10.212	4.951	8.381	1.313
	p		0.001**	0.002**	0.001**	0.270
	Aile tipi	Çekirdek aile	238	144.28±23.75	15.18±4.67	9.24±3.57
	Geniş/parçalanmış	52	141.96±24.90	14.77±4.79	9.83±3.83	13.27±2.47
	t		0.632	0.579	-1.061	-1.464
	p		0.528	0.563	0.289	0.144
Kardeş sayısı	1	21	162.14±27.70	12.52±4.85	7.86±3.53	13.71±2.78
	2	119	140.87±23.17	15.08±4.81	9.05±3.58	12.67±2.62
	3	73	146.15±25.86	15.52±4.43	9.51±3.48	12.58±2.70
	4 ve üzeri	77	141.34±19.76	15.47±4.55	10.05±3.71	12.88±2.68
	F		5.456	2.508	2.517	1.105
	p		0.001**	0.059	0.058	0.347
Gelir durumu	Gelir gideri karşılıyor	264	143.20±23.77	15.07±4.60	9.15±3.45	12.66±2.57
	Gelir gideri karşılamıyor	26	150.58±24.96	15.50±5.61	11.31±4.64	14.04±3.30
	t		-1.503	-0.444	-2.309	-2.073
	p		0.134	0.658	0.029*	0.047*
Hemşirelik mesleğini isteyerek seçme	Evet	169	142.93±23.08	14.15±4.40	8.44±3.24	13.08±2.65
	Hayır	121	145.16±25.11	16.45±4.76	10.60±3.74	12.36±2.65
	t		-0.779	-4.254	-5.116	2.306
	p		0.426	0.001**	0.001**	0.022*

Tablo 5. Hemşirelik öğrencilerinin bireysel özelliklerine göre EBÖ ve MTE-ÖF puanlarının değerlendirilmesi (n=290) (Devamı)

Sosyo-demografik özellikler		n	EBÖ	Tükenmişlik	Duyarsızlaşma	Yetkinlik
			Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Hemşirelik mesleğini kendine uygun görme	Evet	213	144.58±24.12	14.24±4.42	8.59±3.30	13.23±2.59
	Hayır	77	141.87±23.45	17.52±4.59	11.44±3.64	11.52±2.49
	t		0.852	-5.526	-6.324	5.033
	p		0.395	0.001**	0.001**	0.001**
Hemşireliği bırakmayı düşünme	Evet	64	144.66±23.26	18.05±4.87	12.11±3.83	11.91±2.96
	Hayır	226	143.64±24.16	14.28±4.29	8.56±3.15	13.03±2.53
	t		0.300	6.014	6.789	-3.006
	p		0.764	0.001**	0.001**	0.003**

EBÖ: Empatik Beceri Ölçeği; MTE-ÖF: Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu; t: Student t Test; *p<0.05; **p<0.01; Ort: ortalama; SS: standart sapma

ti becerisini geliştirmeye yönelik daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Benzer şekilde hemşirelik öğrencilerinin tükenmişlik ölçeği toplam puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu belirlendi. Tükenmişlik; insanda ortaya çıkan fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları ile birlikte bireyin yaptığı işe, hayata ve diğer insanlara karşı gösterdiği olumsuz tutumları kapsayan fiziksel ve zihinsel boyutlu bir sendrom olarak tanımlanmaktadır (Kaya ve Anöz, 2014; Tansel, 2015). Öğrencilik bir tür meslek olarak görülmemesine karşın, öğrencilerin derslere katılmaları, verilen sorumlulukları yerine getirmeleri, sınavlara girme, bir diploma alma gibi akademik sorumlulukları bulunmaktadır (Gündüz ve ark., 2012). Sağlıkla ilgili bölümde öğrenim gören öğrenciler, öğrencilik sürecinin belli dönemlerinden itibaren mesleki uygulama yapmaları ve insanlarla yoğun iletişimde bulunmaları gerekmektedir. Tüm bu faktörler, özellikle hemşirelik öğrencilerinde tükenmişliğe katkıda bulunmaktadır (Pınar ve ark., 2015). Araştırmanın bu bulgusu, literatür ile uyumlu olup, öğrencilerin henüz eğitim dönemindeyken bile tükenmişlik yaşamaya başladığını göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin, empati düzeyi arttıkça, duyarsızlaşma azalmaktadır. Duyarsızlaşma; tükenmişliğin kişiler arası ilişkilerdeki yanıyla ilgili olup, çalışanların kendisiyle ve hizmet verdiği kişilere karşı duyarlılığının azalması; başka bir ifadeyle, kendinden ve hizmet verdiklerinden duygusal ve bilişsel olarak uzaklaşması şeklinde nitelendirilmektedir. İçine kapanma, az iş yapma davranışları hakimdir. Duyarsızlaşma, tükenmenin kişilerarası boyutunu temsil etmekte ve çalışanların hizmet verdikleri kişilere karşı duygudan yoksun ve umursamaz bir şekilde davranmalarını ifade etmektedir (Aydın ve ark., 2017; Kaya ve Anöz, 2014). Hemşirelik eğitimi alan öğrencilerin stresli durumlarla baş edebilmeleri ve karşılaştıkları sorunları tükenmişlik yaşamadan çözebilmeleri için; duygularının farkında olabilen ve duygularını kontrol edebilen, empati becerisine sahip, kendini ve karşısındaki insanları motive edebilen, karşısındakileri istediği doğrultuda görüşmek için etkili yöntemler geliştirebilecek sosyal becerilere sahip kişiler olmaları çok önemlidir. Araştırmanın bu bulgusu, öğrencilerin empati becerileri yükseltilerek duyarsızlaşmanın engellenebileceğini göstermiştir.

Öğrencilerin bazı sosyo-demografik özelliklerinin empati becerisi ve tükenmişlik düzeylerini etkilediği belirlendi. Erkek cinsiyet açısından EBÖ puan ortalaması açısından anlamlı bir farklılık belirlenmedi. Duyarsızlaşmanın erkek öğrencilerde anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı. Gündüz ve ark. (2012) çalışmasında da duyarsızlaşma alt boyutunda erkek öğrencilerin daha fazla tükenmişlik yaşadıkları saptanmıştır. Benzer şekilde Aydın ve ark. (2017) ile Kaya ve Arıöz'ün (2014) çalışmalarında da cinsiyet ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Araştırmanın bu bulgusu; ülkemizde yapılan diğer araştırma bulguları ile benzerlik gösterdi. Ayrıca, Altıok ve Üstün'ün (2013) yaptığı bir çalışmada, erkek öğrencilerin klinik uygulama sırasında hemşireler ve hastalar tarafından erkek hemşire oldukları için farklı davranışlara maruz kaldıkları ve bu durumun önemli bir stresör olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, hemşirelik eğitim sürecinde, destekleyici klinik ortamların oluşturulması, özellikle erkek öğrencilerin duygularını ifade etme ve stresle baş etme konularında desteklenmesi gerektiğini düşündürdü.

Yirmi yaş üzerinde olan öğrencilerin empati beceri puanının daha yüksek olduğu belirlendi. Hemşirelerde yapılan bir çalışmada da, yaş arttıkça ve sınıf düzeyi yükseldikçe, empati beceri puanının yükseldiği saptanmıştır (Şahin ve Özdemir, 2015). Empati becerisi, eğitim ve uygulama ile geliştirilebilir (Bas-Sermianto ve ark., 2017; Cunico ve ark., 2012, Çınar, Cevahir, Şahin, Sözeri ve Kuşuoğlu, 2007; Ferri, Guerra, Marscheselli, Cunico ve Di Lorenzo, 2017; Mete ve Gerçek, 2005). Bununla birlikte, bireyin yaşam ve mesleki deneyimi arttıkça, empati becerisinin geliştiği düşünülmektedir (Şahin ve Özdemir 2015; Taleghani, Ashouri ve Saburi, 2017). Araştırmanın bu bulgusu, öğrencilerin hemşirelik eğitimi sürecinde aldıkları iletişim ve empati ile ilişkili kuramsal dersler ile klinik uygulama derslerinde edindikleri dene-

yimlerin beceri geliştirmelerine katkı sağladığını düşündürdü. Buna karşın, çalışmada, yaş arttıkça duyarsızlaşmanın ve sınıf yükseldikçe tükenmişliğin yükseldiği görüldü. Bu bulgu, sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin tükenmişlik puanının arttığını gösteren araştırma sonuçları ile benzerdi (Gündüz ve ark., 2012; Kaya ve Arıöz, 2014). Empati becerisi ile tükenmişlik arasındaki negatif ilişki dikkate alındığında, öğrencilerin empati becerisinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların tükenmişliği azaltılabileceği düşünüldü. Bu bağlamda, eğitim programlarının düzenlenmesi ve tükenmişliğe neden olan faktörlerin belirlenmesi için araştırmalar yapılması önerilebilir.

Geliri giderini karşılayan öğrencilerin tükenmişlik düzeylerinin daha düşük olduğu saptandı. Günlük yaşam gereksinimlerinin karşılanması her birey için önemli bir konudur. Maddi olanakların gereksinimleri karşılamada yetersiz kalması strese neden olur. Birey sosyal etkinlikler ve hobiler edinme gibi rahatlatıcı aktivitelere de katılmakta zorlanabilir. Sonuç olarak, gelir yetersizliği tükenmeye zemin hazırlar. Geliri yetersiz olan öğrencilerin yanı sıra zamanlı çalışma ve burslar ile desteklenmesi katkı sağlayabilir.

Bir kardeşi olan öğrencilerin empati beceri düzeyi 2, 3 ve 4 kardeşi olanlardan daha yüksekti. Yiğitbaş ve ark.'nın (2013) çalışmasında da kardeş sayısı arttıkça empati becerisinin azaldığı ancak, farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Yılmaz ve Özkan'ın (2009) çalışmasında ise, kardeş sayısı ve empati beceri düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Oysa; kardeş sayısı arttıkça paylaşım ve iletişimin artacağı, böylece empati becerisinin gelişimine katkı sağlayacağı beklenmektedir. Kardeş sayısı ve aile yapısının empati beceri düzeyine etkisinin farklı araştırmalar ile incelenmesi önerilebilir.

Mesleği isteyerek seçen, kendine uygun gören ve meslekte devam etmeyi düşünen

öğrencilerin duyarsızlaşma ve tükenmişlik puanlarının daha düşük, yetkinlik puanlarının ise daha yüksek olduğu belirlendi. Konu ile ilişkili ülkemizde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görüldü (Akansel, Tunkc, Özdemir ve Turgutlu, 2012; Kaya ve Anöz, 2014; Pınar ve ark., 2015). Hemşirelik eğitim sürecinde kuramsal ve uygulamalı dersler yoğun şekilde verilmektedir. Derslerde başarı gösterme, mesleki uygulama yapma ve insanlarla yoğun iletişimde bulunma öğrencilere önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bütün bu süreçler, öğrencilerin stres yaşamasına ve tükenmişliğe yol açmaktadır. Mesleği sevmeyen ve kendine uygun görmeyenlerde bu stresli durumlarla baş etmek çok daha zor olabilir. Üniversite sınavına giren öğrencilerin meslek seçimlerinde bireysel eğilim ve tercihlerinin dikkate alınması, hemşirelik eğitimi sürecinde mesleği tanıma ve mesleğe bağlılığı arttırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesinin tükenmişliği önlemede etkili olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hemşirelik öğrencilerinin tükenmişlik ve empati becerilerinin orta düzeyde olduğu ve bazı sosyo-demografik özelliklerin empati ve tükenmişlik düzeylerini etkilediği belirlendi. Hemşirelik müfredatında empati eğitimine daha fazla yer verilmesi, tükenmişliğin önlenmesi ve sosyal desteğin artırılmasına yönelik eğitimler ve grup çalışmalarına yer verilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

Akansel, N., Tunkc, G. Ç., Özdemir, A. ve Tugutlu, Z. (2012). Assessment of burnout levels among working undergraduate nursing students in Turkey: Being a full time employee and student. *International Journal of Caring Sciences*, 5(3), 328-334.

Altıok, H. Ö. ve Üstün, B. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin stres kaynakları. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(2), 747-766.

Arifoğlu, B. ve Razi, G. S. (2011). Birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin empati ve iletişim becerileriyle iletişim yönetimi dersi akademik başarı puanı arasındaki ilişki. *DEUHYO ED*, 4(1), 7-11.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı İstanbul Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nden (Tarih: 28.12.2016, Sayı: 144) alınmıştır.

Hasta Onamı: Yazılı onam bu çalışmaya katılan öğrencilerden alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - N.T.; Tasarım - N.T., H.K., A.Ö., G.Ö.A.; Denetleme - H.K.; Kaynaklar - N.T., H.K.; Malzemeler -N.T., H.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi - A.Ö., G.Ö.A., K.Ö., E.G.; Analiz ve/veya Yorum - N.T., A.Ö.; Literatür Taraması - N.T., A.Ö.; Yazıyı Yazan - N.T., A.Ö.; Eleştirel İnceleme - H.K.; Diğer - H.K., N.T., A.Ö., G.Ö.A., K.Ö., E.G.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne katkılarından dolayı teşekkür ederiz (Proje No: TLO-2017-24988).

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of İstanbul University Faculty of Dentistry (Date: 28.12.2016, No: 144).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from students who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - N.T.; Design - N.T., H.K., A.Ö., G.Ö.A.; Supervision - H.K.; Resources - N.T., H.K.; Materials -N.T., H.K.; Data Collection and/or Processing - A.Ö., G.Ö.A., K.Ö., E.G.; Analysis and/or Interpretation - N.T., A.Ö.; Literature Search - N.T., A.Ö.; Writing Manuscript - N.T., A.Ö.; Critical Review - H.K.; Other - H.K., N.T., A.Ö., G.Ö.A., K.Ö., E.G.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: Thanks for your contributions to the İstanbul University Scientific Research Projects Unit (Project No: TLO-2017-24988).

Ay, F. (2006). Lisans eğitiminin hemşirelik öğrencilerinin empati beceri düzeyine etkisinin belirlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 95-105.

Aydın, D., Akay, B. ve Baydemir, S. (2017). Hemşirelik öğrencilerinde tükenmişlik ve etkileyen faktörler. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 19-23.

Bas-Sarmiento, P., Fernández-Gutiérrez, M., Baena-Baños, M., & Romero-Sánchez J. M.(2017). Efficacy of empathy training in nursing students: A quasi-experimental study. *Nurse Education Today*, 59, 59-65. [\[CrossRef\]](#)

- Cunico, L., Sartori, R., Marognoli, O., Meneghini, A. M. (2012). Developing empathy in nursing students: A cohort longitudinal study. *J Clin Nurs*, 21(13-14), 2016-2025. [\[CrossRef\]](#)
- Çapri, B., Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2011). Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu'nun (MTE-ÖF) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 134-147.
- Çapri, B. ve Sönmez, G. Y. (2013). Lise öğrencilerinin tükenmişlik puanlarının sosyo-demografik değişkenler, psikolojik belirtiler ve bağlanma stilleri açısından incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 195-218.
- Çınar, N., Cevahir, R., Şahin, S., Sözeri, C. ve Kuşuoğlu, S. (2007). Evaluation of the empathic skills of nursing students with respect to the classes they are attending. *Revista Eletrônica de Enfermagem*, 9(3), 588-595.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21(1-2): 155-190. [\[CrossRef\]](#)
- Dökmen, Ü. (1997). İletişim çatışmaları ve empati, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2008). Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati. (55. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duman, D. ve Acaroğlu, R. (2014). Hemşirelik yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile empati becerileri arasındaki ilişki. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 22(1), 25-32. [\[CrossRef\]](#)
- Ferri, P., Guerra, E., Marcheselli, L., Cunico, L. & Di Lorenzo, R. (2015). Empathy and burnout: an analytic cross-sectional study among nurses and nursing students. *Acta Biomed*, 9(86), 104-115.
- Gündüz, B., Çapri, B. ve Gökçakan, Z. (2012). Üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 38-55.
- Hansen, N., Sverke, M., & Naswall, K. (2009). Predicting nurse burnout from demands and resources in three acute care hospitals under forms of ownership: A cross-sectional questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, [\[CrossRef\]](#)
- Kaya, Ş. D. ve Anöz, A. (2014). Ebe ve hemşire öğrencilerinde tükenmişlik düzeyi ve etkileyen faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 89-99.
- Kaya, N., Aştı, T., Acaroğlu, R., Kaya, H. ve Şendir, M. (2006). Hemşire öğrencilerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 1-11.
- Kaya, N., Kaya, H., Aynık-Saliye E. ve Uygur, E. (2010). Bir devlet hastanesinde çalışan hemşirelerde tükenmişlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 401-419.
- Mete, S. ve Gerçek, E. (2005). PDÖ yöntemiyle eğitim gören hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ve becerilerinin değerlendirilmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 9(2), 11-17.
- Özyazıcıoğlu, N., Aydınoglu, N. ve Aytekin, G. (2009). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin empatik ve problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3), 46-53.
- Pınar, Ş. E., Bilgiç, D., Demirel, G., Akyüz, M. B., Karatepe, C. ve Sevim, D. (2015). Sağlık alanlarında okuyan üniversite öğrencilerinin tükenmişlik ve yaşam doyumları arasındaki ilişki. *TAF Prev Med Bull*, 14(4), 284-292. [\[CrossRef\]](#)
- Sabancıoğulları, S., Kelleci, M., Doğan, S. ve Gölbaşı, Z. (2007). Entegre eğitim programında öğrenim gören hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerinin yıllara göre incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(2), 1-6.
- Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., Maslach, C., Jackson, S. E. (Eds.) (1996). Maslach Burnout Inventory-General Survey (MBI-GS). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Şahin, Z. A. ve Özdemir, F. K. (2015). Hemşirelerin iletişim ve empati beceri düzeylerinin belirlenmesi. *JAREN*, 1(1), 1-7.
- Taleghani, F., Ashouri, E. & Saburi, M. (2017). Empathy, burnout, demographic variables and their relationships in oncology nurses. *Iran J Nurs Midwifery Res*, 22(1), 41. [\[CrossRef\]](#)
- Tansel, B. (2015). Üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(2), 241-268.
- Tutuk, A., Al, D. ve Doğan, S. (2002). Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi. *C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6(2), 36-41.
- Uygun, E. (2006). *Psikiyatri servisinde çalışan hemşirelerin empati beceri düzeylerinin belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Watson, J. (2002). *Assessing and measuring caring in nursing and health science*. New York: Springer Publishing Company.
- Watson, R., Deary, I., Thompson, D. & Li, G. (2008). A study of stress and burnout nursing student in Hong Kong: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies* 45, 1534-1542. [\[CrossRef\]](#)
- Williams, J. & Stickley, T. (2010). Empathy and nurse education. *Nurse Education Today*, 30, 752-755. [\[CrossRef\]](#)
- Yılmaz, E. & Özkan, S. (2009). Hemşirelik öğrencilerinin empatik beceri ve iletişim beceri düzeyleri ile bireysel özellikleri arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 25(1), 37-50.
- Yiğitbaş, Ç., Deveci, S. E., Açıık, Y., Ozan, A. T. ve Oğuzöncül, A. F. (2013). Sağlık eğitimi alan bir grup öğrencinin empatik eğilim ve becerisi. *S.D.Ü Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 7-13.